

Zeitschrift Natur



JURNAL

PENTRŢ PESHÎNDIPEA ŞTIINŢELORŢ NATŢRALE ŞI ESAKTE, ÎN TOATE KLASELE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pedagogic

de

PROFESOR DOCTOR IULIU BARASH.

№ 20.

(Anul al treilea)

Bucureşti

30 Mai, 1858.

Копирдереа: Квестіні агріколе.— Капра рэпн-капра.— Омгял.

Квестіні агріколе.

Cea d'întîia necesitate pentrŢ znŢ agrіkă-
torŢ este ka sŢ ştie din ce materii se năprespă
plantele. DarŢ kămŢ nătemŢ sŢ ştimŢ aчeasta?
AgrіkătorulŢ trebbe sŢ şrmeze aічi întokmai
ka znŢ църанŢ kape, vrîndŢ sŢ afăe dakŢ nisika
a mînkăŢ năştrea din kolivia sa, 'i-a şninte-
katŢ văpta şi a kătatŢ akolo năşerea. Aşa arŢ
trebăi sŢ şnintekmŢ văpta plantelorŢ ka sŢ
vedemŢ че аŢ îngiitŢ din şinşlŢ nămîntălăi.
DarŢ fiîndŢ-kŢ plantele n'ăŢ văptŢ, de aчeaa
trebbe sŢ kăvătmŢ dăne znŢ алŢ mizлокă.

La znăe din plănte, lesne nătemŢ sŢ
kănoaştemŢ че лăkrări kopîndŢ. Dăne răstŢ,
mîrosŢ şi năşpîre, nătemŢ sŢ afătmŢ aчeasta.
Şpre esemplă: în toate plantele dăлчi ştim kŢ se

afăe *zakarŢ*, prekămŢ în kochenii porştmălorŢ,
în komina rămase dăne ştrăgrăi, în ştrăgrăile
dăлче, în sfekle dăлчi şi în zeama de arăarŢ.
În alte plante kape аŢ znŢ răstŢ akră, ştimŢ
kŢ se afăe o materie akră ka oцetŢ nămitŢ *acidŢ*
(în limba romîntŢ s'a şkimbatŢ vorba de *acidŢ*
latinesce în kăvîntălŢ romîneskă *oцetŢ*.) Aşa
s. e. arşpida şi frăza de viцŢ kape şintŢ akre,
kopînde znŢ felŢ de acidŢ. Din pelin şintemŢ
în ştare sŢ skotemŢ o materie foarte *amară*
kape dŢ şi răstălŢ amărbăчişneі, pelinşlăi. Din
semîndele cerealelorŢ (văkatelorŢ) nătemŢ sŢ
skotemŢ iarŢ kŢ lesnăre o materie kamŢ kle-
ioasŢ nămitŢ *skroveală*; ne kîndŢ printp'o a-
năşare kŢ znŢ teaskă, skotemŢ felărimî de ma-

terii grase sađ entepi din sđminda de inđ, de kinepъ, de panidъ, de makъ, de nъci mi de mirdale. Kopachi de череше mi de пръне skotъ o materie linichioasъ kape se toneute in anъ. Darъ molifi skotъ o asemenca materie, insъ kape nъ se toneute in anъ; челъ d'ntiisъ se nъ-
 meshte rsmi, челъ d'alъ doilca pavinъ; darъ partea чеa tare a plantelorъ kape iъ dъ tьpimea mi kape se imparte in niute fire sьvьpire, se nъmeshle lemнъ kindъ iъ tare, darъ kindъ iъ moale mi mьldiosъ, se nъmeshle kinepъ sađ inđ. In zeama plantelorъ rъsimъ afartъ de aчestea mi alte trei materii, asta este albъshъlъ plantelorъ, materia nъmitъ brinza plantelorъ mi o materie kleioasъ sađ kokъ. Sъ vorbimъ чеba despre aчestea.

Toate plantele kape, kindъ ferъsъ sъ inkiaгъ, kopindъ albъshъ de oъ. Kindъ lъtmъ partea verde a plantelorъ, spre esemplъ spanakъlъ mi o pnemъ sьvъtъ teaskъ, o sъ kiuiligъmъ o zeamъ kape, inkъlazindъ-se vine o sъ skoatъ albъshъ de oъ. Fađa verde a spanakъlъi prekam mi a tьlъorъ plantelorъ verde, provine de o materie verde, kape se toneute in sniptъ. Kindъ pnemъ in anъ nanî sađ kartofi mi i lъtmъ akolo kîlъ-ba timъ, atьnчi ana skoate din kartofi sađ nanî, albъshъ de oъ kape kopinde, kind se inkъlzeute akъmъ tare aчeastъ anъ, albъshъ sъ inkiaгъ mi se deosebente in formъ de bьkъi de snъmъ de mare.

Darъ brinza plantelorъ este kopinsъ mai kъ seamъ in plantele nъmite lergъmi (lergъmi-noase) prekamъ mazъpe, fasole, bokъ. Kindъ nî-
 sьtmъ asemenea lergъmi in bьkъi miчi mi tьpъtmъ anъ neste dinsele, atьnчi ana skoate dintr'insele materiea brinzi, mi kindъ o inkъlazimъ, akъmъ sъ face ne dîsa kъ o pelidъ albъ.

Darъ materiea linichioasъ sađ koka este mai kъ seamъ kopinsъ in toate чerealele, prekamъ: grîsъ, sekartъ, opъzъ, oъzъlъ. opъzъ mi чеle-lale. Kindъ lъtmъ fîntъ de grîsъ mi pnemъ intr'ensъ sьkъleu mi o fьpъtmъ tot mereș kъ anъ proaspъtъ, atьnчi se skьpъpe o materie albъ ka plantele; asta este skъbeala. Kindъ a inчelatъ sъ skьpъrъ aчeastъ materie albъ, pьmine in sьvъzъrъ o materie linichioasъ sađ kokъ. Afartъ de aчeasta, se afь in plantъ mi diferite sьpъpi mî-
 neralе kape pьvinъ akolo in ченъ. Inъ

niчi albъshъ de oъ, niчi brinza de plante, niчi koka nъ sintъ materie simple, чi sintъ komnъse de niute materie simple nъmite elemente. Tre-
 bьse sъ vorbimъ aiчi чеba despre aчeste ele-
 mente.

Oamenii de utiinge de mai nainte, in tim-
 pьlъ vekîsъ, aș zisъ kъ toate lъkrъpъle in aчeastъ lъme sintъ fьkъte de natъ elemente adeкъ: de pь-
 mintъ, de anъ, de aerъ mi de fokъ. Oamenii de utiinda de akъmъ miisъ kъ aчeasta este o грешеалъ; kъчi pьmintъlъ nъ e zъ elementъ, чi zъ lъkrъ komnъsъ; asemenea ana earъ nъ este zъ lъkrъ simple, чi komnъsъ; asemenea mi aerъlъ; fokъlъ inъ nъ este niчi zъ lъkrъ simple niчi komnъsъ mi este nъmai o lъkrъpe. Ana darъ niчi zъna din aчeste lъkrъpi nъ este zъ kopъ simple, sađ zъ elementъ. Zъ elementъ es-
 te zъ kopъ kape nъmai poate sъ fie desfь-
 kьtъ mi nimikniчitъ. Supе esemplъ: este zъ e-
 lementъ de aerъ sađ de apъintъ kъpatъ; aчeasta nъ poate sъ se nimikniчeasъ; kъчi aerъlъ va pьminea totъ-d'asna aerъ, asemenea mi apъintъlъ. Din kontra, o bьkatъ de stikъ, sađ de sare, poate prin diferite pьoчese ximiche sъ le desfьkъ mi sъ inчeteze de a mai fi stikъ sađ sare. Ximistii kenoskъ akъmъ mai mьlъ de шai-zeyi elemente. Mai totъ metalеle obiъnsite sintъ asemenea elemente. Darъ este o impreчis-
 rare remarkabilъ: kîlъ de mare sъ fie do-
 menъlъ plantelorъ mi alъ animalelorъ, totъ nъ kopinde mai mьlъ de kîlъ natъ sađ trei elemente. Dintъ aчeste pьvine elemente, Dъm-
 nezeș a kreatъ nъnъmeroase forme de veçetale mi de animale. Darъ elemente din kape este komnъsъ totъ pьnъlъ veçetалъ, sintъ aчeasti elemente de kape este komnъsъ ana, aerъ mi kъpъni; ana darъ nstemъ sъ zичemъ, kъ toate nъnъmeroasеле nъdъpi че se afь пре pьmintъ, nъ sintъ altъ nimikъ, de kîlъ anъ, aerъ mi чеba kъpъni. Че deskъpъpe kъpioasъ! Sъ lъtmъ o bьkatъ de lemнъ, sъ lъ pnemъ in fokъ; lemнъlъ sъ face nebъzъtъ. Че a devenitъ aчestъ lemнъ? Pьshъnsъlъ este kъ partea sa apoasъ s'aș fьkьtъ vapopъ de anъ; partea sa aeroasъ, a pьmasъ aerъ, apoi kъpъnъlъ sъ s'a kombinatъ kъ altъ materie a aerъlъ adîkъ oksîçenъ, mi dintъ aчeastъ kombinaçiune a emitъ zъ kopъ aeropъ sađ razosъ, nъmitъ acidъ kьpъnikъ, kape fierpe

în vorbisă. Eată къ пѣтемъ зиче къ toate пѣд-
piale sîntă паркъ апъ, аерѣ ши vorbisă imnietpită.
Ла че pezătată kăpriosă аженце utiinda!

Noi am zis mai săs къ, niči zn element nă
poate să fie nimicită; dară poate să ne întrebe
chine-ba: kindă tonimă арѣ (каре este знă эле-
mentă) în апъ регалъ, оаре нă се face невъ-
злă? Саă kindă еспннемă меркэриă (iарă знă
elementă) знеі кълдспі mare, оаре нă се ва
face невъзлă? Noi рѣспндемă къ знă лăкрă
poate să се факъ невъзлă; къ toate ачестеа нă
ва inчeta a esista. Апа din лăкъ каре вара s'а
вскатă, оаре s'а nimicită? Niči de кэмă, чи а
skimbat нѣмаі форма са, адекъ s'а skimbat
în авэрі де апъ каре се афлă акэмă în форма
de газă (аерѣ) невизиблă în аерялă каре 'лă
resăflătmă; не зрмă kindă аерялă се ва рѣчи.
ачеші авэрі де апъ се voră face din нѣоă апъ
likăidă (кэрфътоаре), vizibilă ши voră кѣдеа жосă
în форма де ploae. Аsemenea се зрмеазъ къ
меркэриялă каре се face невъзлă în fokă, адекъ
се săe săsă în аерă. apoi kindă chine-ba чине
песте ачеші авэрі де меркэриă знă чилндрă in-
kisă, меркэриял се ва депне ши се ва face vi-
zibilă iарă не făndăлă чилндрăлă; аsemenea kindă
vomă еспне inтp'знă vasă neadînkă апа ригалъ
în каре s'а tonită арял, знеі кълдсре moderate,
ачестă făidă се ва еванора, се ва face невъзлă
ши арялă ва рѣminea vizibilă не făndăлă ва-
сăлă.

Аша dară penetătmă къ: niči знă elementă nă
se poate nimici, ши în ченере niči знă atomă
de materia знăі корпă din лăме нă poate
să се nimiceaskă. Елă poate нѣмаі а skimba
форма са; корпії simпи саă elemente скимбă
форма kindă се комбинă къ алте elemente, не
kindă чеі компнші се skimбă kindă се desfakă
саă kindă inтpă în комбинацини нѣоі. Kindă амă
лзатă о вккатă де лемнă, 'ламă арă в фока
ши s'а фăктă невъзлă, лăсindă drentă рѣмъшицъ
нѣмаі о мінъ де ченшъ не ватрă; сă нă зикъ
chine-ba къ аичі знă корпă s'а nimicită; къчи s'а
зрmată аичі нѣмаі о skimbare де forme, адекъ
лемнă не d'о parte s'а desfăktă în elemente
săle ши не d'алтă parte s'а комбинатă къ знă
elementă нѣоă, адекъ din oksidă аерялă, де
ачеа din лемне s'а фăктă acidă карбоникă ши
авэрі де апъ, не kindă серяриле минерале каре

ераă kopinse în лемне че нă s'а skimbată
prin процесăлă arderei, аă рѣmasă neatinse ши
formeză акэмă ченшă не ватрă.

Dară прекэмă din лемне арге făin-
dă-se acidă карбоникă, авэрі де апъ ши че-
ншъ, нă пѣтемъ зиче къ лемне s'а пердстă
ши nimicită, ши требе сă зичемă къ s'а skimbată în
forma са, аsemenea ши kindă din fină ши орă
се face карне де воă ланте ши грăсime; kindă
din trifoiă се face лінъ în корпăлă оіloră ши
kindă din zeamă де flopi се face мiere ши
чeară în корпăлă албинеі, iарă требе сă зичемă
къ аичі s'а зрmată нѣмаі о skimbare а formeі.
Finăлă devenită карне, грăсime ши oase, n'а фă-
ктă nimik de kită а skimbată форма са. Trifoiăлă
devenindă лінъ, este iарăши нѣмаі о skimbare
де formă, аsemenea ши kindă din flopi се face
miere ши чeară. Vedemă къ Natăra este знă
mare eskamatoră; ea face mai mlate ши mai
mirăkloase eskamatoriі де kită оареші-каре
skamatoră.

Знă аргикэлторă inчелентă utiindă ачестă
лăкраре admirabilă а Natărei, о сă се folo-
seaskă мълă де ла ачестă utiindă. Kindă елă
ва сă афле каре sîntă kondiцине пѣmintăлă
folositoare pentрă кълтсра знеі plante, о сă
арзă ши о сă desfakă ачестă plantă în эле-
mente сале, атнчи utiindă din че elemente
este компнсъ, о сă афле че kondiцини аргикеле
требе нăсе în лăкраре pentрă rezăirea кре-
штереі ачестеі plante. Kindă s. e. Ximistăлă
arde mazăre, саă fasole, грăsehte în ченшъ
mare кътъдime де варă, атнчи аргикэлторăлă а-
făindă ачестă, о сă шtie къ, дакъ ва сă ре-
шеaskă în кълтсра mazerii ши а fasolei, сă
де seamăпъ inтp'знă пѣmintă вѣросă; ши да-
къ кимпăлă сăă n'аре варă ши елă вреа сă афъ
mazăre, требе сă amestice пѣmintăлă кимпăлă
сăă, къ кѣtime де варă.

Dară eată ши знă алă esemplă, poate ши
mai interesăntă каре пробъ къ, нă нѣмаі în а-
ргикэлтэръ, чи ши în medicină, кношtingа эле-
mentелорă де каре корпăлă е компнсъ, este d'о
mare necesitate. Шtimă în fiziologie къ сѣн-
целе омăлă kopinde feră, адекъ oksidă де feră
рошъ, каре face ка кѣрămida сă рошеaskă în
fokă. Ачестă feră каре рошеhte кѣрămida în
кэлторă, рошеhte ши сѣнцеле în vinele noastre.

Апої есте о патимъ нѣмитъ клозозе (Chlorosis); оаменіі атинші д'ачеастъ патимъ аѣ о факъ палиѣ, рошеага образлѣи с'а пердѣтѣ ші индивидуале (маї кѣ сеамъ фете тинере) пердѣ тотъ пѣтепеа. Medicii analizindѣ сѣнциеле ачесторѣ пѣтимаши, аѣ гѣситѣ кѣ сѣнциеле лорѣ а пердѣтѣ катѣгїмеа черѣтѣ де ферѣ; аѣ інчеркатѣ ші а датѣ ачесторѣ болнавї ферѣ ші еатѣ кѣ болнавї с'аѣ инсѣнѣтомїтѣ, колоареа рошіе ле а ревенїтѣ ла факъ ші импревнѣ кѣ колоареа сѣнѣлоасѣ, аѣ ревенїтѣ ші пѣтепеа. Аша дарѣ еспресїнеа понѣларѣ каре зїче д'анѣ омѣ повѣстѣ ші сѣнѣтоѣ «е таре ка ферѣ» требѣе скїмѣватѣ ші сѣ зїкѣ «е таре дїн казза ферѣлѣ» адекѣ дїн казза оксїдлѣлѣ де ферѣ, каре се аѣлѣ їн вїнеїе сале.

Еатѣ ші знѣ алѣ есемплїс: Оаселе омѣлѣ ші але тѣтѣрора анїмалелорѣ, конпрїндѣ варѣ; адекѣ о саре нѣмитѣ фосфатѣ де калчїс саѣ де варѣ.

Ачеастѣ саре дѣ тѣрїа оаселорѣ поастре; їнсѣ есте ла конїї о патимъ нѣмитѣ Rachitis (ѣоалѣ англїкѣ) ла каре оаселе конїїлѣлѣ рѣмїнѣ мої ші мѣлѣдіоасе. Де ачееа, пїчїоареїе ачесторѣ конїї, дїн грестатеа корпѣлѣлѣ сѣ стрїмѣеазѣ ші конїїлѣлѣ рѣмїне пентрѣ тоатѣ вїеага са деформатѣлѣ (крескѣтѣлѣ стрїмѣѣ ші рѣѣ.) Fiziologii analizindѣ ачесте оасе, аѣ гѣс тѣ кѣ ле лїнсеїте кѣтїмеа де варѣ черѣтѣ ла тѣрїеа лорѣ. Аша дарѣ черкїндѣ д'а да знора асеменеа конїї апѣ де варѣ де вѣтїлѣ, с'а вѣзїтѣ кѣ оаселе лорѣ с'аѣ їнтѣрїтѣ ші конїї с'аѣ инсѣнѣтомїтѣ. Еатѣ кѣ корпѣлѣ анїмалелорѣ ші алѣ плантелорѣ есте ка знѣ касїерѣ бѣнѣ; адїкѣ: кїтѣ прїїмеїте, атїтѣ дѣ їн-пої; дакѣ її лїнсеїте чеѣа їн прїїмїре, її лїнсеїте ші їн кеатїалѣ.—

(Ва зрм.).

Капра рѣнї-капра.

Натѣра а креатѣ їн дїфепїтеле сѣпе але еї нїште ориенте не каре омѣлѣ ле а датѣ нѣмїреа де *новїлї*, фїндѣ-кѣ сїнтѣ лѣкрѣрї каре аѣ їн сїне чеѣа дестїнратѣ, чеѣа некѣмѣнѣ ші пѣлѣкѣтїлѣ. Ѓн пернѣлѣ мїнералѣ, оаменїї аѣ нѣмїтѣ їн тоате тїмѣспїле: азѣрѣлѣ ші арѣїнтїлѣ «метале новїле» дарѣ де кїндѣ е-їстѣ о новїецѣ, каре поате чїне-ѣа с'о кѣмпере кѣ азѣрѣ ші арѣїнтѣ, де атѣнчї їнкѣ кѣ маї мѣлѣтѣ дренїлѣ ачесте метале мерїтезѣ адѣкѣтїѣлѣлѣ лорѣ де новїлї. Ѓнпре планте пѣтемѣ зїче кѣ пѣлїмерїле прїїн фрѣмѣсегеа ші їнѣїїшареа лорѣ мажестѣоасѣ, сїнтѣ планте новїле дарѣ ші їнпре анїмалеле сїнтѣ знеле „новїле.“

Де знѣ асеменеа „новїлѣ“ кѣ патрѣ пїчїоаре, вѣмѣлѣ вѣрѣї акѣшѣ.

Капра рѣнї-капра саѣ *капра рошіе* (Antilope rupї-сапра. Chamois, Gemse) есте знѣ анїмалѣ, каре жоакѣ знѣ роїлѣ маре їн поцїеа ориенталѣ ка ші а знорѣ понѣлї, локзїторїї цѣрїлорѣ мѣнѣтоасе.

Ла їнїїа ѣедепе, орї-чїне ѣа зїче кѣ ачестѣ анїмалѣ есте знѣ фелѣ де капрѣ; кѣчї сеатѣнѣлѣ мѣлѣтѣ, ка капра дїн мѣнѣї кѣ пѣрѣлѣ еї лѣнрѣ; есте ші ѣеїїна еї ѣе мѣнѣї їнпре

кїмнїїле де зѣпадѣ ші де гїагѣтѣ знде нѣ поате сѣ се анронїе пїчїорѣ де омѣ. Коарпеле еї дренѣте, каре аѣ ла ѣїрѣсрї ка нїште кїрлїѣе тарї ші аскѣїте, апої импреїїсрареа кѣ н'аре ѣарѣтѣ, кѣ аре ка о ѣаргѣ оакешѣ трасѣ ла болѣ ші кѣ лїнрѣ окї н'аре о гроанѣ мїкѣ знде с'аднѣо лакрѣмїле ка ла капре; тоате ачесте импреїїсрѣрї, зїчем, деосеѣескѣлѣ мѣлѣтѣ рѣнї-капра дїн капра ордїнарѣ. Ѓнтр'адѣѣтѣрѣ, ачестѣ анїмалѣ аре карактерїле сале прѣпрїе: адекѣ пелеа еї е оакешѣ ші педѣтѣ, гїтѣлѣ еї о лѣнрѣ ші елегантѣ ка гїтѣлѣ знсї черѣтѣ, де дїндѣрѣтѣлѣ коарпелорѣ аре ка о гроанѣ адїнкѣ; апої тоатѣ форма а корпѣлѣ лорѣ, елегантѣ, сѣѣїїре, фѣкѣтѣлѣ пентрѣ сѣлатре їнпре мѣнѣї ші стїнчї; пїчїоареїе сале ѣенене ші мѣлѣдіоасе, не снзнѣ де нїште форѣе каре нѣ сїнтѣ кѣноскѣте їн кїмнѣлѣлѣ шецѣ. Окїлѣлѣ таре, зрекеа аскѣїтѣ арѣтѣ о ѣїїлїнѣгѣ каре н'а доѣїн-дїт'о снре а се пѣзї де оаменї, чї де алїї гонїторї маї їгѣї їнкѣ де кїтѣ ом. Дар ші тѣлїїле сале їн-конїїсраре кѣ знѣ фелѣ де полѣоавѣ натѣралѣ де корпѣ, їарѣ арѣтѣлѣ кѣ ачестѣ анїмалѣ е фѣкѣтѣ ка сѣ змѣлѣ сѣлїндѣ їнпре мѣнѣї, стїнчї ші пѣтре. Че армонїе адмїраѣїлѣ гѣсїмѣ їнпре фїтѣра корпѣлѣ анїмалелорѣ ші їнпре локѣлѣлѣ знде

sintǝ хотъритъ а тръи! În desep̄ta nisinoasǝ, къ-
 mila а priimitǝ de ла Natǝra о талнъ кънтъшитъ къ
 о периниѹъ моале; къчѣ алтм̄нтреалеа, s'арѣ fi
 къѣндаѣ аколо; не kindǝ капра рѣпи-капра fi-
 indǝ хотъритъ а тръи не м̄нѹѣ шѣ интре слѣнчѣ, а
 priimitǝ din mina Natǝrei кеарѣ în zioa наште-
 rei еѣ о поткоавъ гата. Кеарѣ ом̄ялѣ de
 м̄нте каре тръеште м̄лгъ рѣпи-капре, алр̄мъ
 ачeastǝ инделепчѣсне а Natǝrei, къчѣ шѣ ом̄ялѣ
 kindǝ кътеазъ а ѣрша др̄м̄ялѣ рѣпи-капреѣ, а

кълка локърѣ атѣѣ de перѣклоае fiindǝ инкон-
 цѣрате de аѣсърѣ d'o адѣнѣме de спериалѣ, а-
 тѣнчѣ инкалѹъ шѣ елѣ чѣзме авѣндѣ токърѣ вѣѣте
 къ кѣие de ферѣ, каре impedeкъ ка сѣ пѣ алѣ-
 нече, сѣ пѣ fie прada сѣсърѣ а ѣнеѣ морѹѣ pri-
 nite шѣ терѣсѣле. Print'ачeastǝ къалѣтате а ко-
 нѣтелорѣ sale, рѣпи-капра ете în stare а ѣшѣла
 не вѣрѣѣрѣле слѣнчѣлорѣ челорѣ маѣ askǝѹѣте, сѣ
 slea ла о инѣлѹѣме ѹѣганѣкъ, паркъ sn̄nzǝratǝ
 интре черѣ шѣ пѣм̄инѣ, не о палмъ de локѣ in-



Вѣнатѣ д̄сне рѣпи-капре (Antilope rupi-capra.)

концѣратъ de аѣсърѣле челе маѣ адѣнчѣ, а сѣла
 de ла о слѣнкъ ла ала к'о еsaktitate атѣта de
 mare în кѣтѣ sare ла орѣ-че пѣнктѣ шѣ ѣлѣ аѣнѣе.
 Кеарѣ neste канѣ ѣнѣѣ ом̄ѣ стѣндѣ în вале, sare
 din вѣрѣялѣ м̄нѹѣлорѣ шѣ пѣ фаче ѣнѣ пасѣ гре-
 шѣтѣ, шѣ рѣм̄ѣне не вѣрѣялѣ канѣялѣ ом̄ялѣ.

Еатъ în прескъртаре исторѣеа ѣнѣѣ анѣмалѣ
 петреkindǝ о вѣеаѹъ атѣта de интесантъ шѣ de
 romantѣкъ; ѣнѣ анѣмалѣ алѣ кърѣѣа вѣнатѣ арѣ
 пенѣрѣ ом̄ѣ о атраѣере мѣстерѣоасъ, demonѣкъ;

къчѣ м̄ялѣ оамѣнѣ аѣ г̄сѣтѣ моарѣте лорѣ ла
 asemenea вѣнате. Ёнсъ къ toate ачесте перѣ-
 коле, ом̄ялѣ simte în sine о dopѣнѹъ nepesisti-
 билъ а ѣшѣла д̄сне д̄нсеале, шѣ интр'адевърѣ авѣа
 къ ом̄ялѣ а аѣѣнѣѣ în реѣѣѣнеа локѣнѣеѣ рѣпи-
 капрелорѣ, шѣ индатъ ѣ se пресѣнтъ patria лорѣ
 къ тоатъ ѣрѣм̄ѣсѣеѣеа еѣ м̄ѣреаѹъ, ѣ se презѣнтъ
 тоатъ исторѣеа интесантъ, anecdotѣкъ а ачесторѣ
 анѣмале. Кълѣторѣялѣ în ачесте локърѣ d'ѣнѣ ка-
 рактерѣ сѣлѣбатѣкъ, се аѣлѣ în societaleа вѣялѣрѣ-

ллі, а хрсьмлі оакешѣ, а флоріорѣ ші а аніма-
лелорѣ аліне інконтрпате д'о зпнатѣ етернѣ,
каре нѣ се тоуеште ін мії де ані; інтр'анѣ кѣ-
вінтѣ: се афлѣ ін мізлоккѣлѣ знеі счене пошѣ, ін-
теpesante пентрѣ постатеа ші сингларіпатеа еі.

Рѣні-капра нѣ апардіне ла ценлѣ аніма-
лелорѣ фрікоаше кѣмѣ ле продѣче зн пѣмїнтѣ
шеуѣ десноіатѣ де мѣнці. Інокмаі кѣмѣ а об-
серватѣ Montesquieux: оамені де цѣрі шеуе
сїнтѣ фрікомі ші чеі ден мѣнці сїнтѣ кѣраціоші.
асемenea vedemѣ ші ла анімале.

Рѣні-капра есте зна дїн анімалеле челе
маі кѣраціоаше. Сѣсѣ аколо знде немедїі аме-
рїнцѣ кѣ згомотл лор інфернал а пѣвлї песте
тотѣ ші а нїмїчі опї-че інфїнескѣ пе дрпнѣ;
аколо пе вірѣрїле перїкѣлоаше але стїнчїлорѣ
аскѣдїці знде поате о нїскѣ арѣ абеа фрікѣ се
рѣміе; ін ачесте четѣдїі натѣрале паркѣ неак-
чесївіле, де опї-че фїнцѣ віе, аколо стѣ рѣні-
капра кѣ о mare мїндрїе ші шї bate жокѣ де го-
нїторїї еі. Дарѣ омѣлѣ, ачeastѣ фїнцѣ каре, кіте
одатѣ е маі сфїчіоашѣ де кіт інперїї ші алтѣ датѣ
маі індрѣснeауѣ де кітѣ деаволїї; омѣл, зїчем а
кѣтезатѣ а зрїма рѣні-капра нїнѣ ін ачесте ло-
кѣрї фабѣлоаше, неакчесївіле. Неукмеромїї нї-
пѣторї де рѣні-капре а пѣтїтѣ кѣ віеаца лорѣ.
ачeastѣ індрѣзнeауѣ; кѣ тоате ачестеа, мѣнці алїї
ї-аѣ зрmatѣ ін ачeastѣ кале перїкѣлоашѣ. Есте
о атрадере мїстерїоашѣ, нееснлїкавілѣ, каре а-
традере пе віпѣторѣлѣ Алїелорѣ токмаі кїтре рѣ-
ні-капра ші локзїнга еі перїкѣлоашѣ. Ачeastѣ
чїркѣмстанцѣ а датѣ локѣ ла мѣате традїсіне
шї фабѣле понѣларе ін цѣрїле мѣатоаше, знде е-
сїстѣ рѣні-капра. Аколо се зїче кѣ satana прїї-
меште кіте одатѣ форма знеї рѣні-капре шї тра-
дере пе омѣ кїтре дїнсс ка ст'лѣ неарѣл. Аша
есте омѣ; кїндѣ імпрѣденца лїї л'а дѣсѣ інтр'о
непорочїре, нѣ зїче кѣ елѣ о кѣлпавїлѣ шї ін-
віновѣдеште пе тоатѣ лѣмeа, кеарѣ нїнѣ ла са-
тана. Satana нерпешїтѣ кѣ нѣ есте вр'о фїнцѣ
амавїлѣ, кѣ тоате ачестеа елѣ е де мсїте опї
foapte невіноватѣ, ін крїмеле каре ле скрїемѣ
пе контѣлѣ лїї, шї елѣ арѣ нѣтеа зїче ка знѣ омѣ
vestїтѣ. «Сїнтѣ рѣлѣ дарѣ тотѣ сїнтѣ маі бѣнѣ де
кітѣ пенстїаїеа mea.»

Фемела рѣні-капреї есте маі лeсне де
прїнсѣ де кітѣ маскѣлѣ, кѣчї фемелеле сїнтѣ а-
дѣнате ін рѣне імпрецізрѣлѣ пѣлорѣ лорѣ, каре

інгрїжескѣ кѣ о mare tendрeцѣ, пе кїндѣ мас-
кѣлѣлѣ петрече о віеауѣ сингратїкѣ ін локѣрїле
челе маі петрeсе. Знде s'аднѣ о тѣрмѣ де
рѣні-капре фемеле, аколо пѣне о santїнелѣ каре
ле інунтїнгеауѣ індатѣ кїндѣ се апатѣ вр'онѣ пе-
рїколѣ, атнчї тоате індатѣ даѣ фѣга шї се факѣ
невѣзїсте. Кїндѣ ачесте анімале се вѣдѣ таре
гонїте, се арѣнкѣ кѣ корпѣлѣ лорѣ дїн вірѣрїле
мѣнцілорѣ ла вале, кѣ о ачепїтате аша де ад-
міравїлѣ, ін кітѣ нѣ шї факѣ нїчї знѣ рѣлѣ шї сканѣ.

Рѣні-капра іарна се погоарѣ маі жосѣ шї
вара се сѣе маі сѣсѣ; кѣчї еа зрмеауѣ хотарѣлѣ
речїснeї зенеzeї каре шї еа іарна се погоарѣ
маі жосѣ шї вара се сѣе маі сѣсѣ. Де ла лѣ-
на лїї Іgnїe нїнѣ ла лѣна лїї Sentembрїe, есте
etatea де ахрѣ пентрѣ рѣні-капра, атнчї гѣшеште
еа пе мѣнці пѣсчїзнеа чеа маі пѣлѣкѣтѣ, ерѣзрїї
де мѣнці чеї маі аромалїчї; се інграше шї се
fаche веселѣ, дарѣ іарна кїндѣ мѣнці сїнтѣ ако-
верїці кѣ зпнатѣ шї нѣ е пѣсчїзне, еа сѣfere
мѣлѣ, дарѣ тотѣ нѣ моаре; ін ченере аре о
віеауѣ tenache шї се шїте кѣ де мѣате опї рѣ-
ні-капра атнстѣ де глонцѣлѣ віпѣторѣлѣ кѣ вѣрта
кѣпнатѣ, кѣ мѣеле атїрпате афарѣ, аѣ датѣ фѣга,
аѣ стрїїѣ песте абїсѣрї еfрїоавїле шї аѣ скѣпатѣ
дїн vedepea омѣлї.

Аморѣлѣ секселорѣ се деunteапѣ ла рѣні-
капра токмаі ла тоамнѣ. Атнчї ін мізлоккѣлѣ
зраранелорѣ терївіле че домнeскѣ атнчї інтре
мѣнці, паркѣ тоате елeментеле натѣреї фїндѣ ін
лїнѣ, ін мізлоккѣлѣ ачесторѣ лѣнте зїчемѣ, се
зрмеауѣ шї о лѣнтѣ фѣрїоашѣ інтре маскѣлїї
рѣні-капрелорѣ. Фемела асїстѣ ла ачесте счене
снѣцeрoаше знде вѣдѣ кѣ снѣце рече кѣмѣ знл
шї алтѣлѣ дїн адопаторїї еї, кадѣ дїн вірѣлѣ
мѣнцілорѣ інтр'онѣ абїсѣ імeнсѣ, імнїнсѣ аколо
де кїтре рївалѣлѣ стѣ, фѣрїосѣ де допїнцѣ шї де
жалѣзіе. Дарѣ кѣ чeлѣ вірїлорѣ, фемела плекѣ
веселѣ шї амїндорѣ се петрарѣ ла знѣ локѣ син-
гратїкѣ супе а рѣста аколо ін тѣчере шї солїтсїне,
длїчeаца аморѣлїї. Ла сфїрмїтѣлѣ лїї Апрїліе, еа
fatѣ дої нїї. Еа ї хрѣнеште кѣ цїцѣ меаше
лїнї шї інгрїкеште сїнгсрѣ пентрѣ крештеpea
лорѣ; кѣчї латѣлѣ лорѣ е тотѣ-д'азна некѣїтѣ
шї нѣ ва стѣ шїте нїмїкѣ дїн нїї стѣ. Дарѣ а-
чeмтї нїї абїеа кѣ сїнтѣ нѣскѣдїї, кѣ індатѣ ін-
чeнѣ стѣ сарѣ несте стїнчї шї абїсѣрї зрмїнд мѣма
лорѣ кѣ о ісцeауѣ ін кітѣ нїмїнї нѣ поате ст'ї

zremeze. Kîndă mămă loră e prinsă, ei din sine se ppedeă în robie, nevînd ca să se senar de la mămă loră niči în vieay niči la moarte.

Vîntăra rîni-kaprei este cea mai rea în-țimțare în Alni (mănu); ea este centrelă în împrețirăle kărsia se învîrtește toată lumea alniă. Vîntorăle, amă zisă, este trasă în sasă k'o ntepe misterioasă, demonikă. Niči ză Șrangă, niči o fărțană nă este pentră dînsă vr'o împedekare.

Singră, kă pșuka mi ză sakă de pîine pe sninare, kă ză bastonă țepală în mînt, înțene kăltoriea sa în ačeastă rețisne perikăloasă znde va rămînea mai mlate sântămini. O dorință nepesistibilă, lă atrape kăre ačeste lo-kări năskete pline d'ză karakteră de majestate mi d'o mțreayă sveltă. Dară ce kondițisne mare sîntă țerște de la dînsăle kă să rezșea-skă în ačeastă înterpîndere perikăloasă! Elă țreșe să ațe ză zăletă sigră, niči o zrmă de amețeală, keară kîndă nițiorăle să kălkă lîngă abisări îngrozitoare; sigră țreșe să fie

okăle să, dară mi pșuka sa mi glonțle să țreșe să fie sigră. Elă okează totă-d'azna nă-mai kălele să inima animalăle, mtiindă bine kă dakă lă va ațințe la ză ală lokă, oste-neala sa a fostă în demerle. Dară kîndă vîntorăle înținente akolo 9 rîni-kapre kondăse de ză kare se nămente «rețele rîni-kaprelor» kare este ză animală vțrîniă, ațnă vîntorăle rekomandă sălețle să țerșle printr'o răg-țisne țerșinte; kăci este țelă mai mare perikăle d'a roni ačestă rețe ală rîni-kaprei dară cea mai mare glorie așteantă pe vîntorăle akasă în sîntăle să kîndă va reveni.—

Ačestă țraiă a întpîț vieaya oamenilor în ačeste lokări. Ei aș devenită d'ză karakteră enerțikă, sobri, întpîț pentră toate oste-nele, desprețindă moarte kă desvîrșire, întp'ză kăvîntă oamenii belikoi apțrțorii mări ai libertăței mi a nedependinței lor naționale.

Aș fi de dorită kă în mlate țpři să țrșeasă kăprioara kă să devie aș-felă o skoală de țetăței vni.—

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Отгъл.

XIV. Лимба отгъли.

Лимба este totă omăle în sfera sa morală. Ea este indivizăle țelă mai sigră despre karakterăle mi temperamentăle să. Stălele oamenilor este niktorăle țelă mai fidelă ală moralăloră mi ală simțiminteloră loră; elă este, kă să zățemă așă, țrștorăle omăle; ză omă d'ză karakteră korăntă, ori-țe silință m'ară da a voră m'a skpie kă ză omă vîțkosă, totă nă va isvăti. Inokriziea lă, kăpîndă să mai țpziă va fi deskonerită. Ză natșralistă a zisă: dațimi mie nămai ză dinte al ză animalăle mi o să bă sūză forma totală a ačestă animală. Asemenea. ză omă kare mlie a țili, poate să devine nămai prin stăle, snipităle mi karakterăle astorăle. S. e. stălele ză omă d'o konstățisne nervoasă, slabă mi mobilă, este snipităle mi lățitoră; stălele ză omă melankolikă este țape, obșkră mi stpînsă; toate ideile sîntă îngrozitoare, toate imăținile nărkă kolopate nerș.

Dară stălele ză omă viliosă este penede, iste mi nărkă nekățikosă, pe kîndă stălele ză omă d'o konstățisne sanșinikă este variată, zșoră, țrșbolă, difsă sălă lară. Stălele oameniloră flergmativă este fadă, spiciosă, înțetă, avia năntează țeva. Asemenea difepînge țșimăle în stăle mi la difepite vîpște, sekse mi posițisnea so-țială a astoriloră.

Astorii țineri skpiă kă sanșinivă, ză stăle variată, viă, plină de imăține poetice; astorii de vîpșta bntă skpiă kă ză stăle mai înăvșită kă snipită de kîț kă imăține; ză stăle sepiosă, bțrșteskă; astorii vțrîni, skpiă de mlate ori kă ței melankolikă, adekă ză stăle înțetă, enșiosă, pe kîndă ală dată stălele loră e d'o limnitate admirabilă; este nărkă ză țerș seniă, deseminată kă stele, kare lățeskă k'o lămîntă dăle mi bine-țrșțoare. În raportăle sekse-loră mtiăle asemenea kă stălele dameloră di-

fercaz mlat̃ de st̃l̃l̃ b̃rb̃ãĩlor̃. O femece, k̃t̃ de nenioasz̃ ap̃ fi. tot̃ ñ poate s̃ se scie la iñl̃c̃imea ideilor̃ abstrakte, k̃ b̃rb̃at̃. Kind̃ George Sand sã madama de Staël scrie filosofie iñ op̃rile lor̃, aचेast̃ filosofie este mai mlat̃ divinat̃ (g̃iṽit̃) de k̃t̃ st̃diat̃; k̃ṽi femecele divinez̃ mlat̃, ñstem̃ s̃ zicem̃: toat̃ sfera intelĩgeñei lor̃ s̃ñperioar̃, este s̃ñ dar̃ al̃ divinat̃iei Dar̃ ṽi pozĩĩunea social̃ a astor̃ṽl̃i ñare vr̃o mik̃ iñl̃c̃ing̃t̃ as̃ñra st̃l̃l̃ṽl̃i s̃t̃. S̃ñ nobil̃ kind̃ se poroar̃ iñ a-rena literat̃rei, se va sĩi d'a ñstra iñ st̃l̃l̃ṽl̃i s̃t̃ чева aristokratik̃, niute spase ṽi zic̃er̃i iñtreb̃ing̃ate ṽi iñdelese bine ñmãi de kamerazĩi s̃t̃ de la «societatea b̃ñt̃». Ñ ñstem̃ s̃ zicem̃ k̃ st̃l̃l̃ṽl̃i s̃t̃ va fi tot̃-d'asna mai spir̃ital̃ ṽi mai ñl̃k̃t̃ de k̃t̃ al̃ astor̃ṽl̃i d'o orĩiñ ñenovil̃, dar̃ ñstem̃ s̃ zicem̃ altele k̃, st̃l̃l̃ṽl̃i s̃t̃ va fi al̃t̃ fel̃.

Aчеea че vedem̃ la difepite ṽpste ale oam̃enilor̃, vedem̃ ṽi la difepite ṽpste ale poñṽilor̃; poñṽii liñer̃i scrĩ k̃ oam̃enii tiñer̃i, iñ poezie. Cele d'int̃iĩ lim̃ṽi ale oam̃enilor̃ erã komp̃se mai mlat̃ de k̃nt̃che de k̃t̃ de disk̃rs̃ri. Poñṽii st̃ṽat̃iṽi k̃nt̃ ṽi ak̃m̃, adek̃ vor̃ind̃, mod̃les̃ es̃pres̃nea lor̃ print̃'o m̃l̃c̃ime de s̃neto neap̃tik̃rate.

Aचेṽi poñṽii es̃prim̃ mai mlat̃ sim̃p̃l̃im̃tele lor̃ de k̃t̃ id̃ole, ei se serṽesk̃ mai tot̃-d'asna de obiek̃te fizice ka s̃ es̃p̃ie mai toate abstrak̃ĩnile lor̃ ideale, k̃t̃ de im̃perfek̃te s̃ fie. De aчеea vor̃esk̃ tot̃-d'asna iñ im̃agine ṽi metafore, iñ alegor̃ii ṽi sharade, prek̃m̃ obserṽm̃ la toate lim̃bele orient̃ale. Asemenea apo fie—kape obiek̃t̃ iñ lim̃bele oam̃enilor̃ primitiṽi, k̃ṽalitate sa ṽieãt̃; k̃ṽi om̃l̃ primitiṽ sã st̃ṽat̃ik̃ ñ este iñk̃ iñ stape s̃ deosebek̃ es̃ist̃nga din ṽieãt̃; la d̃ins̃ṽl̃ es̃ist̃nga ṽi ṽieãa sint̃ tot̃ s̃na. Aчеast̃ idee a fost̃ ṽi orĩina naganism̃ṽl̃i la poñṽii antĩi; k̃ṽi iñ sistem̃ṽl̃i naganism̃ṽl̃i fie—kape obiek̃t̃ iñ nat̃r̃, a fost̃ ins̃uip̃at̃ de ṽieãt̃ ṽi kear̃ d'o for̃ṽ diṽiñ; de aчеea ñr̃iñĩ ã adopat̃ m̃late divinit̃ṽi (zeit̃ṽi) ṽi relĩĩĩnea lor̃ se ñzmem̃te pol̃iteism̃ sup̃e al̃ deosevi de relĩĩĩnile kape ador̃ o sing̃ṽ diṽinitate (Monoteism̃).

Iñ k̃t̃ lim̃bele se desvoalt̃ mai mlat̃,

ka al̃t̃ se iñaṽṽesk̃ mai mlat̃ de semne ṽi de es̃pres̃ĩni. kape es̃prim̃ idẽi abstrakte, neim̃aginabile. Iñtr'o lim̃b̃ ṽar̃bar̃ ñ es̃ist̃ es̃pres̃ĩnea de «ṽipt̃te», de «d̃pentate», de «s̃r̃m̃s̃eje» ṽi de alte asemenea idẽi abstrakte; k̃ṽi ñmãi obiek̃tele materiale, vizibile ṽi palpabile (de ññṽit̃) ã ñt̃t̃ s̃ fie es̃p̃imate de k̃tre poñṽii primitiṽi; ñmãi ak̃k̃r̃p̃i im̃aginabile tot̃ fig̃ra iñ lim̃bele primitive, dar̃ o idee abstrakt̃ ñ e im̃aginabil̃; oape poate s̃ ṽi im̃agine чine—va ideea ṽipt̃ṽii sã ideea d̃pent̃ṽei? Nĩṽi de k̃m̃, astea sint̃ ñre idẽi filosofice, abstrakte, kape es̃ist̃ iñ intelĩgeñṽ dar̃ ñ iñ im̃agiñĩnea noastr̃.

Dar̃ kind̃ oamenii ã iñcheñt̃ a se ciṽiliza, a desvoalta intelĩgeñṽa lor̃ ṽi a o iñaṽṽii k̃ idẽi noi abstrakte, at̃ñṽi ã k̃ṽtat̃ a ñperfek̃ĩona ṽi lim̃bele lor̃ ins̃ neaṽind̃ tot̃-d'asna miz̃loache d'a k̃rea ñent̃r̃ idẽi noi ṽi es̃pres̃ĩni noi, de aчеea ã iñtrod̃s̃ sistem̃ṽl̃ ñmit̃ deriṽĩĩne sã im̃p̃r̃m̃tate, adek̃ ã iñtreb̃ing̃at̃ es̃pres̃ĩnile de mai nainte ñ ñmãi iñ sim̃ṽl̃ lor̃ ordinar̃, ṽi ṽi iñtr'ṽñ al̃t̃ sim̃ṽl̃ mai ad̃iñk̃ ṽi mai abstrakt̃ (sim̃ṽl̃ deriṽat) ama s. e. kind̃ чine—va, vor̃hte s̃ es̃p̃ime k̃ are o mare dor̃ing̃ d̃ne чева, z че «am̃ s̃ñ fok̃ iñ iñim̃» de ṽi ñare iñ iñim̃ o soṽ añṽs̃ k̃ k̃rb̃ṽni. Kind̃ aчеast̃ dor̃ing̃ e mai debil̃, zicem̃ k̃ aṽem̃ o iñk̃nare, de ṽi kear̃ k̃ṽint̃ṽl̃ «iñk̃inare» are aiṽi s̃ñ sim̃ṽl̃ ñmãi deriṽat̃ṽ, k̃ṽi iñ es̃pres̃ĩnea sa sim̃ṽl̃ ṽi primitiṽ iñsemneaz̃ kind̃ s̃ñ ak̃k̃r̃ o ñs̃ st̃p̃im̃t̃ iñ k̃t̃ kade ṽi s'a—plik̃ k̃tre s̃ñ al̃t̃ obiek̃t̃ ṽeчinat̃.

Est̃ iñtr'adeṽr̃ o im̃p̃reç̃ipare k̃rioasz̃, adek̃ dakt̃ ap̃ voi s̃ st̃dieze чine—va orĩ—che lim̃b̃ moderñ k̃ oap̃nii—kape ateñĩne, o s̃ se r̃z̃esk̃ mai toate komp̃se de niute k̃ṽinte ṽi fraze deriṽate sã im̃p̃r̃m̃tate. Ama dar̃ toat̃ zioa noi vor̃ṽim̃ ñmãi iñ fraze deriṽate. Kind̃ zicem̃ s. e. k̃ ne afl̃m̃ ak̃m̃ iñ «miz̃loak̃ṽ» ṽerei, sã k̃ st̃m̃ s̃ṽĩ «ṽolta» чer̃ṽl̃i, sã la «noalele» iñṽṽilor̃, sã k̃ ñr̃erea s̃ñi om̃ e «st̃p̃im̃t̃» sã k̃ «sak̃rif̃iem̃ ne altar̃ṽ nat̃p̃iei»; toate aचेste sint̃ fraze simbolice, im̃p̃r̃m̃tate (deriṽate) ṽi nĩṽi s̃na ñare sim̃ṽl̃ s̃t̃ nat̃r̃al̃ primitiṽ. Eat̃ k̃ lim̃bele noastre sint̃ alegorice, d̃rese, nenat̃r̃ale ṽi im̃p̃r̃m̃tate ka ṽi toat̃ pozĩĩĩnea noastr̃ social̃, ka noi iñvine, ka iñinele m̃l̃tora din b̃rb̃ãi, ka faga ṽi koadele m̃l̃tor̃ din femẽi.

(Va s̃r̃ma)